

Could Rewriting the History be any Justified? Navigating Colonial Legacy and the Right to National Memory

UDC 1(091):930.1:94(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/172690>**Dadiverin Ihor**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0000-3919-5368>, Dadiverin.I.S@nmu.one

Dnipro University of Technology (Ukraine, Dnipro)

Abstract.

Relevance. In Ukraine's public discourse the claim that "history must not be rewritten" still circulates, blocking the renewal of historical memory after a long imperial and Soviet impact. Reinterpretation of the past becomes especially important under war and decolonisation practices: opening archives, revising canons, and redefining the symbolic space are conditions for restoring agency and trust in knowledge.

Aim of the study. To explain why reinterpretation of the past is a legitimate practice of historical inquiry and how it contributes to the restoration of historical agency and public memory in the Ukrainian context.

Results. The article argues that updating a historical narrative is not falsification but a scholarly norm when clear criteria are met: reliance on sources, transparent methodology, access to archives, and public verification of conclusions. The boundary between interpretation and distortion is shown on Ukrainian material (Russification, Soviet propaganda practices, the cases of Bandera and Mazepa) and on comparative examples from Poland, Germany, and Estonia, where the opening of archives helped to heal public memory. Practical implications for memory policy and education include systematic digitisation and declassification of holdings, curriculum renewal, support for public history and sites of memory. It is argued that decommunisation, as the removal of totalitarian symbols, is part of responsible reinterpretation rather than "rewriting to fit the present."

Conclusions. In Ukrainian conditions, reinterpretation of the past appears as a path to overcoming the colonial legacy, restoring truth, and shaping a mature national identity. Responsible interpretation strengthens democratic institutions, reduces vulnerability to manipulative narratives, and creates a foundation for long-term humanitarian security.

Keywords: historical memory, reinterpretation of the past, memory policy, decommunisation, colonial legacy, Russification, national identity

Чи можна виправдати переписування історії? Між колоніальним спадком і правом на власну пам'ять

Дадіверін Ігор

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Україна, Дніпро)

Анотація.

Актуальність. У публічному дискурсі України досі поширена теза «історію не можна переписувати», що блокує оновлення історичної пам'яті після тривалого імперського та радянського впливу. Переосмислення минулого набуває особливої ваги в умовах війни та деколонізаційних практик: відкриття архівів, перегляд канонів і переозначення символічного простору є умовою відновлення суб'єктності та довіри до знання.

Мета дослідження. Пояснити, чому переосмислення минулого є правомірною практикою історичного пізнання та як воно сприяє відновленню історичної суб'єктності й публічної пам'яті в українському контексті.

Результати. Обґрунтовано, що оновлення історичного наративу не є фальсифікацією, а науковою нормою за наявності прозорих критеріїв: опори на джерела, відкритої методології, доступу до архівів і публічної верифікації висновків. Показано межу між інтерпретацією та підміною фактів на матеріалі української історії (русифікація, практики радянської пропаганди, кейси Бандери й Мазепи), а також на порівняльних прикладах Польщі, Німеччини та Естонії, де відкриття архівів стало підставою для оздоровлення публічної пам'яті. Зазначено практичні наслідки для політики пам'яті та освіти: системна цифровізація й розсекречення фондів, оновлення навчальних програм, підтримка публічної історії та робота з місцями пам'яті. Аргументовано, що декомунізація як інструмент усунення тоталітарних символів є складовою відповідального переосмислення, а не «переписування в угоду сучасності».

Висновки. Переосмислення минулого в українських умовах постає як шлях подолання колоніальної спадщини, відновлення правди та формування зрілої національної ідентичності. Відповідальна інтерпретація зміцнює демократичні інститути, знижує вразливість до маніпулятивних наративів і створює підґрунтя для довгострокової гуманітарної безпеки.

Ключові слова: історична пам'ять, переосмислення минулого, політика пам'яті, декомунізація, колоніальна спадщина, русифікація, національна ідентичність

Вступ.

Дискусія про допустимість «переписування історії» загострюється щоразу, коли відкриваються нові джерела або змінюється суспільний контекст. В українських умовах це питання набуло особливої ваги через тривалий вплив імперсько-радянських наративів, політику русифікації та сучасні процеси декомунізації й деколонізації символічного простору. У публічному мовленні нерідко ототожнюють переосмислення минулого з фальсифікацією, що потребує наукового уточнення. У цій статті розглядається, чи є перегляд історичних наративів у світлі нових свідчень із змінених контекстів легітимною та необхідною практикою для демократичної України, а також де проходить межа між відповідальною інтерпретацією і політично мотивованою підміною.

Теоретичну рамку становлять підходи філософії історії та студій пам'яті, які трактують історію як інтерпретативну практику, що неминуче оформлюється в наративи; додатково застосовано інструменти постколоніальних студій для аналізу впливу імперських дискурсів на історичну свідомість. Теоретичні аспекти інтерпретації історичних подій висвітлені у працях Гейдена Вайта (White, 1990) який аналізував наративний дискурс та форми історичної репрезентації. Джерельну базу складають український досвід (русифікація, декомунізація, робота з архівами, переоцінка спірних постатей і подій), порівняльні приклади з Польщі, Німеччини та Естонії, а також актуальні соціологічні індикатори мовно-культурної ідентичності. Методологічно використано герменевтичний і порівняльний аналіз, елементи дискурсу-аналізу та кейс-стаді.

Наукова новизна полягає в уточненні відмінності між переосмисленням і фальсифікацією, формулюванні критеріїв відповідальної інтерпретації (опертя на джерела, прозора методологія, відкритість архівів і публічна верифікація) та демонстрації, що таке переосмислення не руйнує, а посилює історичну суб'єктність і національну ідентичність. Логіка викладу така: після окреслення актуальності та мети подано огляд попередніх публікацій, далі – аналіз українського матеріалу у порівняльній перспективі та узагальнювальні висновки з практичними рекомендаціями для політики пам'яті.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблематика історичної пам'яті та її трансформації є об'єктом уваги широкого кола дослідників, що зумовлено необхідністю переосмислення минулого в посттоталітарних суспільствах.

Теоретико-методологічне підґрунтя для розуміння історії як інтерпретативного процесу закладено у класичних працях західних мислителів. Зокрема, Гейден Вайт у роботі «The Content of the Form» (1990) обґрунтовує наративну природу історичного дискурсу, доводячи, що будь-який історичний виклад є формою репрезентації, а не чистим відображенням

фактів. Поль Рікер у фундаментальному дослідженні «Пам'ять, історія, забуття» (2000) аналізує діалектику пам'яті та забуття, наголошуючи на етичній складовій історичної політики.

Також хочу додати, що вагомий внесок у вивчення пострадянських трансформацій зробив Франсіско Мартінес (2017), який у порівняльній перспективі (на прикладі Грузії та Естонії) продемонстрував механізми формування нової політики пам'яті як інструменту відмежування від радянського спадку.

У вітчизняному науковому дискурсі останніх років акцент зміщується на питання деколонізації та інформаційної безпеки. Юрій Шаповал (2020) детально проаналізував український контекст декомунізації, висвітливши складнощі подолання тоталітарних стереотипів. Сучасний етап досліджень представлений працею Володимира Бабка (2014), який розглядає політику пам'яті як ключовий елемент деколонізації гуманітарної сфери.

Окремо слід відзначити доробок авторів, опублікований на сторінках журналу «Грані», що формує цілісне бачення проблеми в українському соціумі. А. А. Архіпова (2016) концептуалізувала поняття «соціально-історичної амнезії», вказуючи на небезпеку розриву поколіннєвої пам'яті. Р. І. Гнатенко (2018) дослідив взаємозв'язок між історичною пам'яттю та формуванням національної ідентичності, а Б. Д. Чорномаз (2019) актуалізував питання використання національної пам'яті як інструменту (зброї) в умовах сучасної інформаційної війни.

Попри значний науковий доробок, у публічному просторі досі бракує чіткої аргументації щодо легітимності перегляду історичних наративів, яка б спростовувала маніпулятивну тезу про «неприпустимість переписування історії».

Виклад основного матеріалу.

Питання щодо переосмислення та нової інтерпретації спадщини минулого буде актуальним упродовж усього існування людини. З часом ми дізнаємося все нові й нові факти нашого буття; нам відкривається істина або обставини, які були недоступні раніше з різних об'єктивних та суб'єктивних причин. Характерний приклад – таємний протокол до «Пакту Молотова–Ріббентропа», що тривалий час залишався засекреченим. Його оприлюднення змінило уявлення про початок Другої світової війни: стало очевидно, що Сталін і Гітлер уклали змову, поділивши між собою сфери впливу в Європі. Це дозволяє нам зрозуміти, що відповідальність за розв'язання війни лежить не лише на нацистській Німеччині, а й на Радянському Союзі. До розсекречення цього документа історія початку війни була неповною. Як зазначає Поль Рікер у праці «Пам'ять, історія, забуття», історія ніколи не є простою хронологією фактів – це завжди процес інтерпретації минулого в певному історичному, соціальному та політичному контексті. (Ricoeur, 2000)

Я вважаю, що переосмислення та нові

інтерпретації спадщини минулого – це необхідний процес для розвитку людства, країни, нації, суспільства. Це не зрада історії, а її продовження – з новим розумінням і фактами. Це добре ілюструють приклади з країн Центральної та Східної Європи. У Польщі, після відкриття архівів Інституту національної пам'яті, суспільство переосмислило роль деяких діячів періоду ПНР, а також були оновлені підходи до викладання історії в школах. У Німеччині після об'єднання відбувся масштабний перегляд діяльності органів Східної Німеччини, зокрема Міністерства державної безпеки (Штазі), що дозволило суспільству більш критично осмислити життя в тоталітарному режимі. В Естонії відкриття архівів КДБ допомогло розкрити масштаби репресій та стимулювало формування чіткішої національної історичної ідентичності. У всіх цих випадках відкриття нових джерел не призвело до «переписання історії» як фальсифікації, а стало підставою для глибшого і точнішого осмислення минулого, і що важливо допомогло зробити певні висновки в суспільстві щодо причинно-наслідкових чинників, які призвели до цих подій (Мартинез, 2015).

Це особливо актуально для сучасної України, яка, будучи під окупацією Радянського Союзу, ставала жертвою репресій, тортур, масових вбивств. Коли «червона машина» намагалася викоринити саме поняття України з цих земель. До наведених методів знищення нашої нації додається радянська пропаганда, яка нашою ж кров'ю прагнула переписати нашу свідомість. Актуальність проблеми посилюється тим, що імперсько-радянська спадщина призвела до явищ, які дослідники класифікують як «соціально-історична амнезія» (Архипова, 2016), що становить загрозу для національної ідентичності (Гнатенко, 2018). Таким чином, процеси декомунізації та деколонізації стають частиною захисту від «національної пам'яті як зброї в інформаційній війні» (Чорномаз, 2019). СРСР створював ціле покоління так званих "радянських людей", використовуючи для цього систему шкільної та вищої освіти, обов'язкову ідеологічну підготовку, цензуру в літературі й мистецтві, а також масову культурну продукцію – від кінематографа до свят. Кожен з цих інструментів формував викривлену картину минулого, в якій не було місця українській національній пам'яті (Шаповал, 2020). Як зазначає Б. Чорномаз, атака на колективну пам'ять та її підміна передують застосуванню прямої сили (Чорномаз, 2019).

На момент розпаду СРСР ми мали націю советів в Україні – людей, які хоч і пам'ятали, що вони українці (далеко не всі), але здебільшого вважали себе советами і не бачили суперечності в тому, щоб бути радянською людиною і українцем водночас. Радянська влада досягла цього шляхом різного роду маніпуляцій. Для СРСР було життєво необхідно знищити національну свідомість усіх народів, які

проживали на території Союзу. Із представника кожної нації намагалися зробити «руського» або людину без національної ідентичності. Це було критично важливо, аби в багатонаціональній країні утримати владу, перетворити всі народи на один, щоб легше було контролювати населення та далі тероризувати як власний народ, так і весь світ довкола. І хоча «червона репресивна машина» не досягла повного успіху в знищенні всіх націй у межах СРСР, вона змогла вбити, скалічити та зламати мільйони людей, змусивши їх забути свою історію, традиції та самоідентичність. Адже саме в самоідентичності людей і націй СРСР бачив найбільшу небезпеку для свого режиму.

Як підкреслює Володимир Бабка у праці «Політика пам'яті в Україні: на шляху до деколонізації», наслідки радянської інформаційної політики й досі формують суспільну уяву. Багато українців, які виховувались у системі радянських наративів, залишаються в полоні старих ідеологічних схем, що ускладнює формування сучасної української ідентичності та ефективне розгортання деколонізаційних процесів (Babko, 2014).

Радянська влада шляхом фальсифікації історії змушувала українців вірити, що всі видатні постаті, які боролися за незалежну Україну, були «бандитами». Це ми можемо побачити на прикладі Степана Бандери – людини, яка боролася за свободу українського народу. Такі постаті були небезпечні для СРСР, тому вся міць пропаганди й маніпуляцій спрямовувалась на дискредитацію їхнього шляху. Бандеру оголосили фашистом і нацистом, який нібито воював на боці Гітлерівської Німеччини. Хоча цьому немає жодних доказів, і це суперечить фактам, зокрема його ув'язненню до концтабору ще в 1941 році. Однак ця пропаганда спрацювала, і велика частина росіян та українців повірила в це.

Сучасні дослідження інтелектуальної історії українського націоналізму спростовують радянські міфи про «фашистський» характер руху Бандери. Зокрема, історик Олександр Зайцев доводить, що український інтегральний націоналізм був самобутньою відповіддю на колоніальний тиск, а не копією нацистської ідеології (Зайцев, 2013, с. 322).

Тому вкрай важливо відновлювати історичну пам'ять, переосмислювати діяльність таких постатей, як Степан Бандера. Адже одна й та сама людина може бути ворогом для однієї країни і героєм для іншої. І поки ми перебували під окупацією СРСР, українцям нав'язували неправдиву інформацію, аби остаточно знищити українську свідомість. Як зазначає Юрій Шаповал, одним із найнебезпечніших інструментів радянського тоталітаризму була саме монополія на історію. Вона реалізовувалася не лише через пряме державне насильство, а й через тотальний контроль над дискурсом і смисловим наповненням історичних подій (Шаповал, 2008, с. 5).

Звісно, СРСР не були першими, хто почав

знищення націй на цих територіях – вони лише продовжили справу Російської імперії, яка спочатку ігнорувала факт існування українців, а згодом почала репресії, заборону мови, писемності, друку, видавництва українською мовою. Зокрема, укази Валуєвського (1863) і Емського (1876) були спрямовані на заборону української мови в освіті, друці й публічному вжитку, що стало інструментом системної асиміляції українців і спробою перетворити їх на росіян, точніше малоросів. Саме Російська імперія першою прагнула нас зросійшити. Історично ми бачимо, що ті регіони України, які тривалий час були під окупацією Російської імперії та СРСР, зазнали найважчих втрат і найглибшого зросійщення. Цю інформацію хочу підкріпити даними з соціологічних опитувань. За даними перепису 2001 р., 67,5% населення України називають українську мову рідною, а 29% – російську. Сучасне соціологічне дослідження КМІС (2024) показало, що в східних регіонах лише 34% спілкуються вдома українською, тоді як на Заході – 98%. Це свідчить про значний мовний розрив між регіонами, зумовлений тривалим впливом російської імперської та радянської мовної політики. (Всеукраїнський перепис населення, 2001)

Через 34 роки після розпаду СРСР ми досі стикаємося з тягарем радянського і російського спадку. Звіти КМІС, Центру Разумкова та Українського інституту національної пам'яті неодноразово вказували на те, що багаторічна русифікація, витіснення української мови з публічного простору, а також домінування радянської культури сформували значні розбіжності у мовно-культурній самоідентифікації між регіонами України. (Kyiv International Institute of Sociology, 2024; Razumkov Centre, 2024) Багато людей вважають себе росіянами, не сприймають українську мову, вважають її «мовою села», зневажають українську культуру, не знаючи при цьому власної історії. Саме в таких реаліях постає необхідність переосмислення спадщини минулого для відродження української нації. І, на мою суб'єктивну думку, це не просто актуальне питання, а безпосереднє завдання – особливо для філософів, істориків, політологів, мислителів. Частину цього явища описують як соціально-історичну амнезію – системні провали у відтворенні та передачі історичного досвіду, що впливають на ідентичність (Архипова, 2016).

Ми повинні розуміти, що маємо повне право – і це навіть життєво необхідно – інтерпретувати історію саме з точки зору України. Росіяни протягом століть навмисне підмінювали факти, подаючи історію крізь призму “старшого брата”. Вони привласнили спадщину Київської Русі, проголошуючи себе її нащадками, хоча історики довели, що їхня державність почалася лише з Московського царства. Українцям це подавалося так, наче наша історія – це частина російської, а самі ми – лише “молодші

брати”, без права на окремішність.

Один із найбільш суперечливих моментів у дискусії про переосмислення історії – це реакція на процес декомунізації. Саме після ухвалення відповідних законів в Україні значно активізувалась риторика про «неприпустимість переписування історії». Проте для українського суспільства, особливо після початку повномасштабної війни та збройної агресії з боку Росії, стало очевидним: очищення публічного простору від символів Російської імперії та Радянського Союзу є вкрай важливим кроком. Йдеться, зокрема, про демонтаж пам'ятників радянським і російським діячам, а також перейменування вулиць і міст, які десятиліттями носили імена тих, хто боровся проти самої України та української ідентичності.

Попри це, значна частина населення сприймала ці ініціативи неоднозначно. Лунали протести, у яких люди відстоювали думку, що «це все – наша історія». Такий наратив активно підтримувався і просувався Росією, яка намагалася утримати свій культурний і символічний вплив в Україні. Адже кожен демонтований пам'ятник чи перейменована вулиця – це удар по російській імперській присутності, навіть якщо вона існує лише у вигляді лише монументів, пам'ятників.

Особливо активно російська пропаганда маніпулювала темою декомунізації, змальовуючи її як прояви фашизму. Будь-які спроби критично осмислити радянське минуле або відмовитись від його символів прирівнювались до “героїзації нацизму”, попри те, що ці терміни нерідко вживались без розуміння історичного контексту. Таке спрощене, емоційне протиставлення використовувалося для задушення критичного мислення, особливо серед проросійськи налаштованого населення України.

Багато хто, забуваючи або ніколи не знаючи про справжнє обличчя радянської репресивної системи, почав ностальгувати за СРСР, сприймаючи його як “епоху стабільності”. Це стало можливим через десятиліття навчання з радянських підручників, де українська історія подавалась як частина великої історії «старшого брата». Так знецінювалась роль українських героїв, національних рухів і культурної самобутності.

Характерний приклад – ситуація в Одесі. До недавнього часу місто було буквально насичене пам'ятниками діячам Російської імперії: Катерині II, Пушкіну, іншим російським поетам і політикам. Такі символи були своєрідними маркерами «претензії» Росії на ці території. Їх наявність підкріплювала наратив про “російське походження Одеси”, формувала у частини мешканців уявлення про зв'язок з “великою російською культурою”. Більше того, досі побутує міф, що саме Катерина II заснувала Одесу – хоча навіть базове ознайомлення з історичними джерелами (навіть з Вікіпедії) розвіює цю тезу як хибну.

Так, у нас із Росією є спільні сторінки історії – деє наші шляхи перетиналися, деє розходилися, але імперський наратив свідомо знецінював українську суб'єктність. Видатних українських діячів, які прагнули незалежності чи просто приймали рішення не на користь Москви, таврували як зрадників. Натомість тих, хто підтримував імперський курс – возвеличували. Таку інтерпретацію вкладали в мізки поколінь.

Показовий приклад – Іван Мазепа. Його вибір на користь Карла XII, а не Петра I, був зумовлений недотриманням домовленостей з боку Московії. Мазепа діяв у інтересах України в межах Війська Запорозького. Але російська історіографія повністю проігнорувала ці факти, представляючи його як зрадника. (Encyclopedia of Ukraine, n.d.) Московити системно насаджували думку, що всі українці, які хочуть незалежності або орієнтуються на Європу, – це зрадники.

Щоби нав'язати власну «правду», вони без жодних докорів сумління перекручували факти з історії, переписували її під свої потреби. Це робилося, щоб знищити українську ідентичність, щоб ніхто навіть не задумався, що Україна – окрема країна з власним шляхом. Вигадали й нав'язали концепт «братніх народів» як інструмент контролю та асиміляції. Цей міф був одним із ключових елементів імперської пропаганди, який тривалий час маскував політику русифікації. Як підкреслює Ярослав Грицак, подібні ідеологічні конструкції свідомо використовувалися для легітимізації імперського домінування та стирання меж між національними ідентичностями (Грицак, 2021, с. 212). Цей вплив досі фіксується у статистичних даних: так, за результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 року, рідною мовою українську назвали 67,5% населення, що свідчить про значну частку російськомовного населення, сформовану історичними чинниками (Всеукраїнський перепис населення, 2001).

Коли СРСР розпався, у нас з'явилася можливість вивчати історію, відкинувши радянську пропаганду. Перед українцями постало питання: якою має бути наша історія? Адже до цього вона була повністю сфабрикована та переписана так, як цього вимагав СРСР. Нам нав'язували образ «бандерівців-нацистів», переконували, що будь-який націоналізм – це хвороба, що це рівноцінно фашизму, і робили це або свідомо, або з невігластва. Люди, які нині повторюють ці наративи – про «Бандеру-нациста» – є жертвами цієї пропаганди. Особливо в наш час, коли є доступ до Інтернету, перевірити інформацію нескладно. Проте деяким людям просто зручно жити у старих міфах. Саме тому надзвичайно важливо відкривати нові факти, знаходити нові джерела, дивитися на одні й ті самі події під іншим кутом.

Думка про те, що історію «не можна чіпати» або «переписувати», є хибною. Історія не може бути

статичною. Історія СРСР і України не може бути однаковою – це фундаментально різні поняття. Тому вона має висвітлюватися з урахуванням обставин. Знання історії – це основа для будь-якої нації. Лише розуміючи, ким ми є, чому ми такі, ми зможемо рухатися вперед – як українці, а не як частина «руського міра».

У контексті України надзвичайно важливо розібратися з усіма наративами, нав'язаними СРСР та Російською імперією. Потрібно розсекретити документи і дати науковцям змогу їх вивчати. Українець не може жити в реаліях радянської людини. Він має знати, ким був він сам і ким були його предки, а не ким хотіла його бачити імперія. Відкриваючи нові знання і факти, дивлячись на історичні події під іншим кутом, ми можемо віднайти свою ідентичність. Саме тому переосмислення та нові інтерпретації спадщини минулого є життєво важливими. Водночас, суспільство демонструє зростаючу підтримку європейського курсу та відмову від радянського минулого, що регулярно фіксується у соціологічних дослідженнях (КМІС, 2024). Ці тенденції підтверджуються й аналітичними матеріалами, які вказують на важливість політики пам'яті для сучасної консолідації нації (Центр Разумкова, 2024). Тут важливо поєднати інституційний вимір пам'яті (архіви, освіта, публічна історія) з комунікативним – саме той вимір, у межах якого й описуються механізми соціальної амнезії та способи її подолання (Архипова, 2016).

Історія не буває простою. І вона точно не є статичною. Якщо ми не будемо її переглядати, розбиратись, питати- ми просто залишимося у полоні минулого. А народ, який живе в полоні, не здатен створити майбутнє. Саме тому переосмислення минулого- це не розкіш, а життєва потреба. Особливо для України, яка століттями бореться не тільки за свободу землі, а й за свободу бути собою.

Тільки вільна свідомість може побудувати вільну країну. І ця свідомість народжується там, де є сумнів, критичне мислення і сміливість дивитися правді в очі – навіть якщо ця правда не завжди приємна.

Висновок.

Переосмислення минулого – це не прояв пропаганди чи спроба «переписати історію» в угоду сучасності. Це необхідний і природний процес для будь-якого народу, який прагне зрозуміти себе. Особливо для України, чия історія століттями була викривлена, подавалася чужими словами, а інколи – цілеспрямовано знищувалася. Ми маємо повне право і обов'язок дивитися на наше минуле крізь призму власних цінностей, інтересів, досвіду.

Українець має вивчати історію України не як «частину великої росії», а як самодостатню історію, сформовану у боротьбі, в культурі, в мові, в пошуках свободи. Для цього важливо відкривати архіви, аналізувати різні джерела, звіряти факти, дивитися

на події під новим кутом. Ми маємо не просто право, а потребу знати правду – бо лише правда дозволяє побачити, ким ми були, ким є, і куди можемо йти далі.

Історія – це не застигла догма, а живий, динамічний процес пошуку сенсу. Її не можна боятись переглядати. Це не про пропаганду, а про філософський і суспільний обов'язок – віднайти себе.

Ця позиція співзвучна з висновками, опублікованими у «Гранях», де пам'ять розглядається як ресурс націєтворення та безпеки (Гнатенко, 2018; Чорномаз, 2019).

Хочу завершити цю роботу словами Максима Рильського: «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього».

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Архипова, А. А. (2016). Соціально-історична амнезія в Україні: до постановки проблеми. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 19(12), 33-39. <https://doi.org/10.15421/1716136>
- Социально-историческая амнезия в Украине: к постановке проблемы. *Грані*, (140), 33-39. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_140_8
- Бабка, В. (2014). Політика пам'яті: спроба теоретичного синтезу, моделі впровадження та роль у перехідному суспільстві. *Наукові записки ІПіЕНД ім. ІФ Кураса НАН України*, 6(74), 201-215. https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/babka_polityka.pdf
- Всеукраїнський перепис населення 2001 року: Мовний склад населення / Державна служба статистики України. <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>
- Гнатенко, П. І. (2018). Національна ідентичність та історична пам'ять. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 21(10), 164-169. <https://doi.org/10.15421/1718143>
- Грицак, Я. (2021). *Подолати минуле: глобальна історія України*. Portal. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000025518>
- Зайцев, О. (2013). *Український інтегральний націоналізм (1920-ті–1930-ті роки): Нариси інтелектуальної історії*. Київ: Критика, <https://hdl.handle.net/20.500.14570/3249>
- Київський міжнародний інститут соціології. (2024). *Динаміка самооцінки щастя населення України з 2001 до 2024 року*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1508&page=2>
- Центр Разумкова. (2024). *Оцінка сучасних тенденцій та проблем державної політики у сфері національної безпеки*. <https://razumkov.org.ua/en/research-areas/surveys/assessing-the-situation-in-the-country-trust-in-social-institutions-politicians-public-officials-and-society-figures-and-belief-in-victory-september-2024>
- Чорномаз, Б. Д. (2019). Національна пам'ять як зброя в інформаційній війні. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 22(11), 69-80. <https://doi.org/10.15421/10.15421/171999>
- Шаповал, Ю. (2008). Політика пам'яті в сучасній Україні. *Матеріали доповіді на Міжнародній науковій конференції «Геополітика, примирення та пам'ять»*, 4-6. <https://archive.khpg.org/osvita/index.php?id=1230112797>
- Шаповал, Ю., Васильєва, І., & Матвієнко, І. (2020). Українське суспільство у 2014-2020 рр.: проблеми політики декомунізації. *Ukrainian Historical Journal*, (4). <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.110>
- Encyclopedia of Ukraine. (n.d.). *Ivan Mazepa*. <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages\M\A\MazepaIvan.htm>
- Martínez, F. (2017). To Whom Does History Belong?: The Theatre of Memory in Post-Soviet Russia, Estonia and Georgia. *Anthropological Journal of European Cultures*, 26(1), 98-127. <https://doi.org/10.3167/ajec.2017.260106>
- Ricoeur, P. (2000). *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Éditions du Seuil. ISBN 2-02-034917-5
- White, H. (1990). *The content of the form: Narrative discourse and historical representation*. JHU Press. ISBN 0-8018-4115-1

REFERENCES

- 2001 All-Ukrainian Population Census: Language Composition of the Population / State Statistics Service of Ukraine. 2001 <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>
- Arkhipova, A. A. (2016). Socio-historical amnesia in Ukraine: to statement of the problem. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 19(12), 33-39. <https://doi.org/10.15421/1716136>
- Babka, V. (2014). Memory policy: an attempt at theoretical synthesis, implementation models and role in a transition society. *Scientific Notes of Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the NAS of Ukraine*, 6(74), 201-215. https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/babka_polityka.pdf
- Chornomaz, B. (2019). National memory as a weapon in the information war. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 22(11), 69-80. <https://doi.org/10.15421/10.15421/171999>
- Encyclopedia of Ukraine. (n.d.). *Ivan Mazepa*. <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages\M\A\MazepaIvan.htm>
- Gnatenko, P. I. (2018). National Identity and Historical Memory. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 21(10), 164-169. <https://doi.org/10.15421/1718143>
- Hrytsak, Ya. (2021). *Overcoming the Past: A Global History of Ukraine*. Portal. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000025518>
- Kyiv International Institute of Sociology. (2024). *Dynamics of Happiness Self-Assessment of the Population of Ukraine from 2001 to 2024*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1508&page=2>

- Martínez, F. (2017). To Whom Does History Belong?: The Theatre of Memory in Post-Soviet Russia, Estonia and Georgia. *Anthropological Journal of European Cultures*, 26(1), 98-127. <https://doi.org/10.3167/ajec.2017.260106>
- Razumkov Centre. (2024). *Assessment of Current Trends and Problems of State Policy in the Sphere of National Security*. <https://razumkov.org.ua/en/research-areas/surveys/assessing-the-situation-in-the-country-trust-in-social-institutions-politicians-public-officials-and-society-figures-and-belief-in-victory-september-2024>
- Ricoeur, P. (2000). *Memory, History, Forgetting*. Éditions du Seuil. ISBN 2-02-034917-5
- Shapoval, Yu. (2008). Memory Policy in Modern Ukraine. *Materials of the report at the International Scientific Conference "Geopolitics, Reconciliation and Memory"*, 4-6. <https://archive.khpg.org/osvita/index.php?id=1230112797>
- Shapoval, Yu., Vasylieva, I., & Matviienko, I. (2020). Ukrainian society in 2014-2020: problems of decommunization policy. *Ukrainian Historical Journal*, (4). <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.110>
- White, H. (1990). *The Content of the Form: Narrative discourse and historical representation*. JHU Press. ISBN 0-8018-4115-1
- Zaitsev, O. (2013). *Ukrainian Integral Nationalism (1920s–1930s): Essays in Intellectual History*. Kyiv: Krytyka. <https://hdl.handle.net/20.500.14570/3249>